

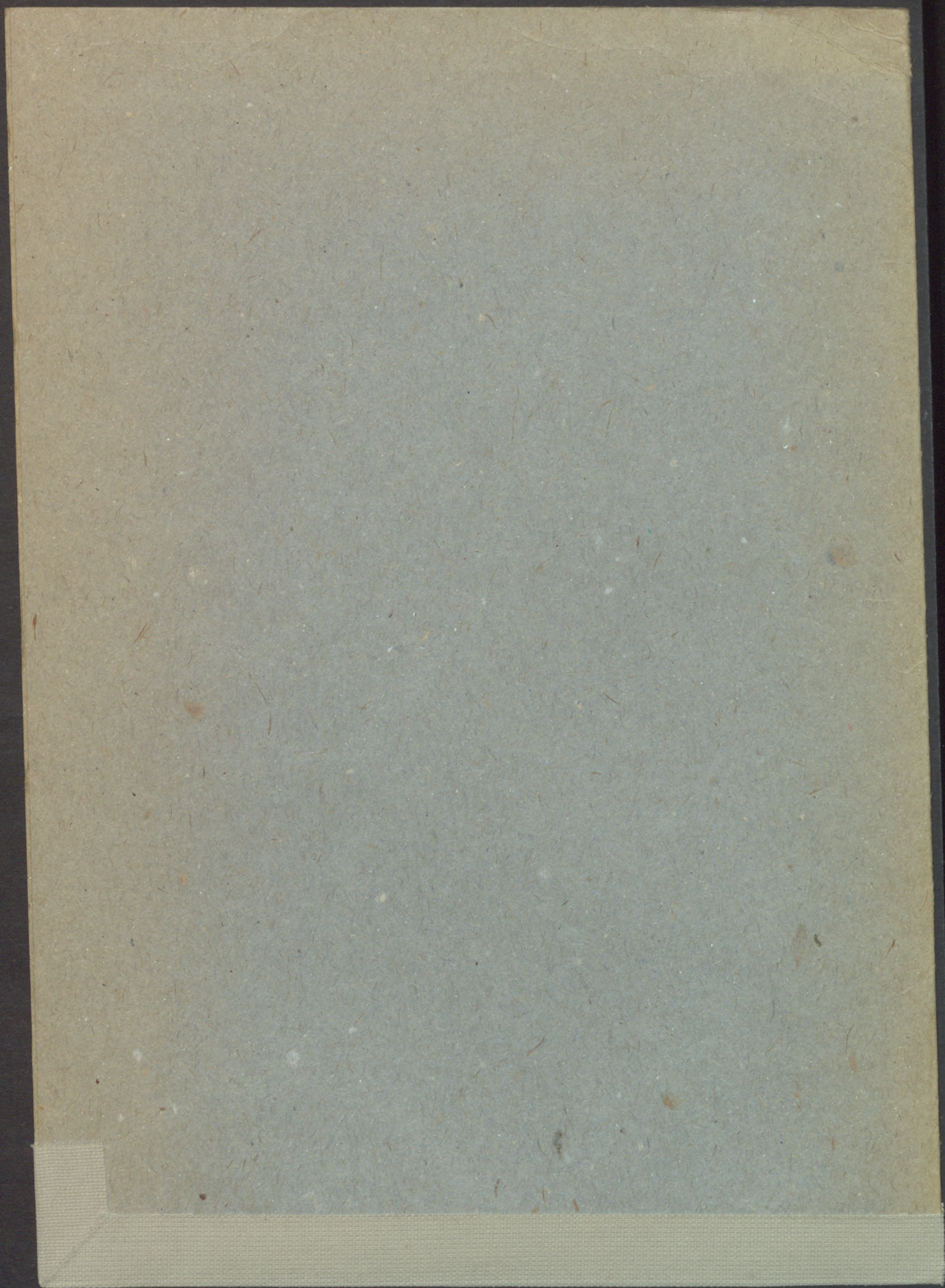
82.410

Emlékezés Pázmány Péterről

D^o Vámosy Zoltán

PS. III. 14.

82410

135

EMLÉKEZÉS PÁZMÁNY PÉTERRŐL

ELMONDOTTA

DR. VÁMOSSY ZOLTÁN

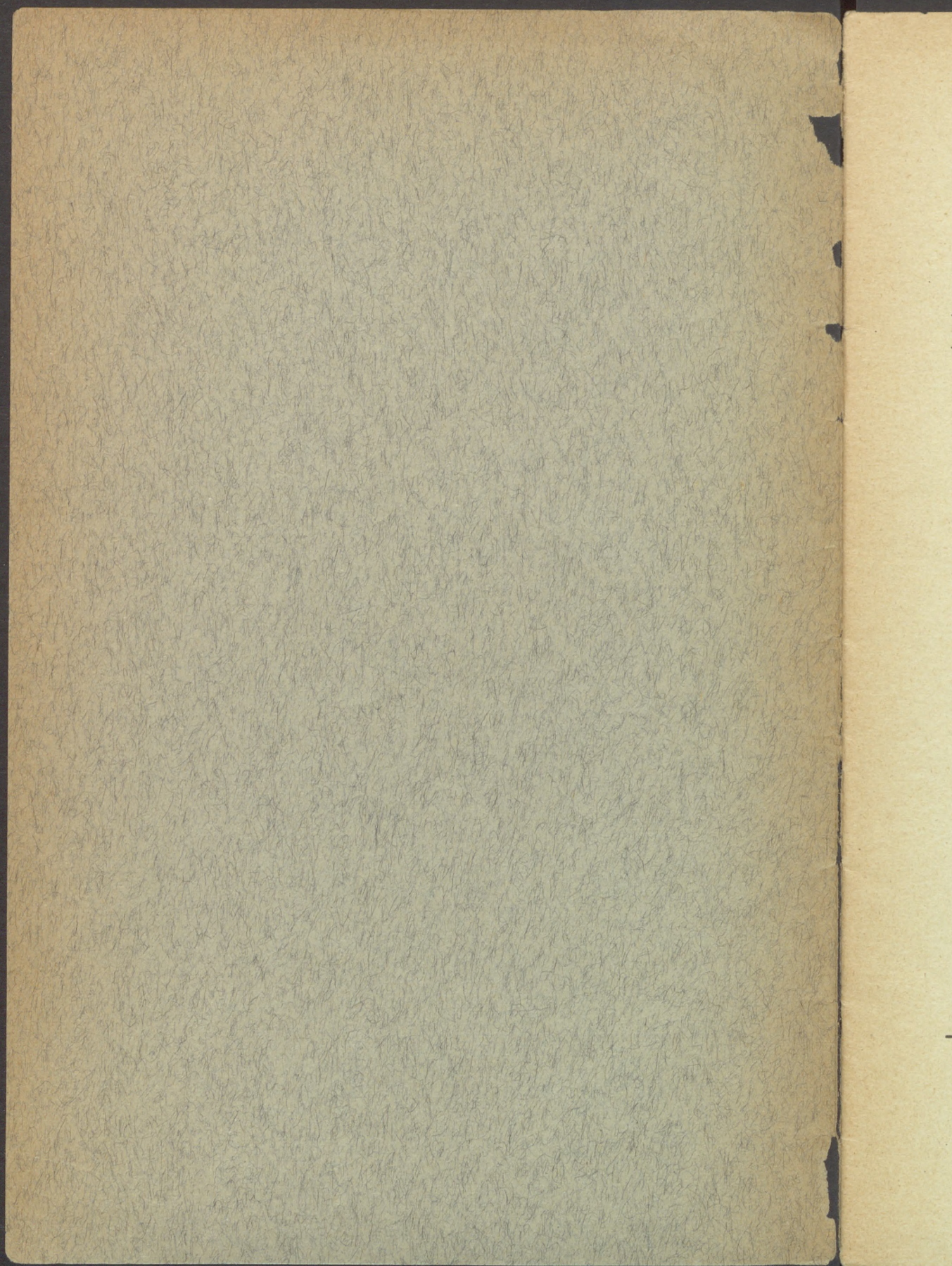
AZ ÜNNEPI PÁZMÁNY LAKOMÁN
1938. ÉVI OKTÓBER 15-ÉN

BUDAPEST 1939

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

EMLÉKEZÉS PÁZMÁNY PÉTERRŐL

ELMONDOTTA

DR. VÁMOSSY ZOLTÁN

*AZ ÜNNEPI PÁZMÁNY LAKOMÁN
1938. ÉVI OKTÓBER 15-ÉN*

BUDAPEST 1939

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

(R
2)

82410

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
Növedékpapír	
192	9 év 3862 SZ.

EMLÉKEZÉS PÁZMÁNY PÉTERRŐL.

Elmondotta *Dr. Vámosy Zoltán* az ünnepi Pázmány Ebéd
alkalmával 1938. okt. 15.-én.

A szülőjére büszke gyermek hálájával állok fel e díszes gyülekezetben, hogy karom megbízásából Alma Materünk évfordulóján annak nagy alapítójáról, Pázmány Péterről emlékezzem. Szívemet aggodalom tölti el: vajjon méltó tudok-e lenni Hozzá és érdemes vagyok-e a reámbízott feladatra, melynek nagysága — úgy érzem — meghaladja gyenge erőmet. De bizalmat éppen Óbelőle merítek, akinek veszélyes örvényekkel és harcokkal teli életében a nyílt őszinteség volt mindig vezérelve s erős vallásos hite mellett igaz magyarsága és nagy nemzeti érzése volt cselekedeteinek rugója. Protestáns létemre se érzem tehát magamat idegenül Pázmány Péterrel és élete munkájával szemben, mert még ama nagy történelmi jelentősége is, hogy az ellenreformáció az ő nevéhez fűződik, nem vallási türelmetlenségéből és gyűlölködéséből fakadt, hanem vallásos meggyőződéséből, amit nem durva erőszakkal, hanem a szellemi meggyőzés fegyvereivel igyekezett másokba átültetni és amit az a hite és meggyőződése támogattott, hogy az egy akolba, egy pásztor alá terelt magyar nép tud csak megbirkózni a keletről és nyugatról reátörő idegen erőkkel. Úgy akarom látni őt és ellenfeleit is, mint nagytudományú tanártársunk,

Hóman Bálint mondotta az országházban kultuszminiszteri székéből: „Én ezeket a XVII. századbeli nagyokat, akik küzdőfelekként álltak egymással szemben, ma az ő akkori vértetéük nélkül látom. Úgy látom, hogy a felekezeti küzdelem fegyvere, paizsa, páncélja lehullott róluk és előttem nem állanak mások, csak nagy magyarok, nemzeti szellem-óriások.“

Egyetemünknek ez az ünnepi asztala szoros kapcsolatban áll egyetemünk 300 éves jubileumával, melynek törvénybeiktatása alkalmával ez a beszéd elhangzott. Mindnyájunk által és e katolikus egyetem által is átérzett igazságát mutatja az, hogy ime szerény személyemben egy protestánst méltóztatott megtisztelni azzal, hogy egyetemünk nagy alapítójáról megemlékezzék, mint ahogy a nemzetgyűlés sem tartotta helytelennek, hogy a jubiléus törvény előadói tisztét protestáns képviselőre ruházza.

A mi kultusztárcát viselt tanártársunk történész szemére van szükségünk akkor is, mikor nemzetünk legnemesebb életfunkcióját, sorsának óramutatóját: kultúráját tekintjük. A kultúra a nemzet szellemi életének virága és gyümölcse, s ha orvosi szemmel a nemzetet is élő szervezetnek tekintjük, az agy működésével állítható egy sorba, melynek szolgálatára, fenntartására vannak rendelve a test összes többi funkciói: a táplálkozás, légzés, vérkeringés és a mozgás. Egy nemzet léte, fennmaradása kétségtelenül népének szaporaságától, anyagi boldogulásától is függ, de csak addig, amíg szellemvilágában a történelmi öntudat nemzeti kultúra formájában él, mert enélkül nincs önálló, a többiektől különálló nemzeti élet, s ha van is még népessége, akár számos

is, menthetetlenül elkövetkezik beolvadása egy más, idegen kultúrába és azzal együtt egy más, idegen nemzetbe, légyen az akár hódító, akár hódított. Nem erre mutat-e hatalmas ázsiai hódító népek beolvadása a többezeréves kultúrájú leigázott kínai nemzetbe és nem fényes példa-e erre a mi maroknyi népünk ellenállása és nemzeti fennmaradása az ezer év óta körülötte hullámozó népek és nemzetek tengerében?

És mint ahogy az éhező szervezet minden energiakészletének feláldozásával védi az agy erőforrásait, amelytől önálló léte függ, úgy a nemzet is romlása idején kultúráját igyekszik fenntartani minden erejével, mert tudja, hogy csak abból fakadhat új erő, új élet. A nemzeti ellenállás végső fegyvere ez a hódítókkal szemben, ami sohase volt fegyverekkel legyőzhető s a politikai elnyomás is csak leplezheti, külsőségeiben sorvaszthatja, de szellemerejére úgy hat, mint az acéllá edzés és pörölycsapás a vasra. Mert a kultúra, ha vannak is palotái, nem házakban lakik, hanem a lelkekben és nem várakat hódít, hanem szellemeket, megtöltvén azokat a hit és a tudás erejével, a nemzet multjában gyökerező önérzettel és jövőjébe vetett bizalommal. Olyan kincs ez, mit a hódítók soha el nem vehetnek, mert nemcsak mai intézményeinkben és bennünk, az élőkben él, hanem a megholtakból, a történelemből táplálkozik és vérkeringésére rátalál nagy katasztrófák után is a jövő nemzedék.

Rátalál és tovább építi bevehetetlen várát nemzetnek és hazának, mint ahogy a szörnyű törökdúlás idején a reformáció és ellenreformáció egyaránt a nemzeti kultúra szolgálatával akart új életet önteni

nemzetünkbe. A mohácsi vész derékbátörte, végleges pusztulással fenyegette azt a magyar kultúrát, ami már az Anjouk és Hunyadiak alatt olyan szép fejlődésnek indult. Városainkat, falvainkat felégette, várainkat, templomainkat lerombolta, Mátyás műkinceseit, kórvináit elhurcolta a török s vele versenyt pusztítottak a császári hadak, mert „ez a mi nyomorult nemzetünk szerencsétlensége — mondja Pázmány —, hogy az oltalomtul majd annyit kell félnie, mint az ellenségtől“. A dúló háborúk, rabló portyák s a foglyul ejtett nép rabságba hurcolása annyira megritkították a lakosságot, hogy a Duna-medencében alig maradt már csak másfélmilliónyi magyar. Ez a koldusnyomorban élő nép és otthonukból elűzött, állandóan kardotforgató urai nem értek rá kultúrával foglalkozni s mihamar pusztult, feledésbe merült az is, ami apáiktól maradt rájuk.

Ezen a hiányon, a lelki erő és teremtő intellektus letargiáján akart Pázmány Péter segíteni, mikor oly hihetetlen bőséggel szórta a maga teremtő szelleme kincseit szerencsétlen népe közé. Bámulatos magyar érzéke, ami nyelvkincsének gazdagságában is megnyilvánult, egészen egyénivé, az akkori latin világban egyedülállóvá teszi minden írását és szónoklatát. Meggyőző logikája, magávalragadó ékesszólása és európai műveltsége fegyvereit nemcsak hitének védelmére használta, hanem nagy nemzeti érzésének, hazaszeretetének és aggódó magyarságának kifejezésére is, amivel a nemzeti egység érdekében hasonló érzéseket akart ébreszteni hallgatóiban, olvasóiban és vitázó ellenfeleiben. Ezért szólott és írt — levelezéseit kivéve — mindig magyar nyelven, még akkor is, mikor latin nyelvű támadással kellett

felvennie a harcot „Kalauz“-ának védelmére. Gyönyörű magyar nyelven írott, ma is használatos imádságai mély vallásosság mellett a leghazafiasabb szellemről tesznek tanulságot.

Mindezzel nemcsak katolikus kultúrát és köztudatot teremtett, hanem magyar kultúrát és nemzeti köztudatot is s mint Kornis megállapítja, „alkotásainak célkitűzéseiben a vallás szolgálata mellett a hazáét is mindig kiemeli“. Nem egy levelében említi, hogy „Egyetemét a katolikus vallás előmozdítására és legkedvesebb hazánk felemelésének tiszta és igazi szándékából alapította.“

De Kornis mesteri tollal írott tanulmányában Pázmány személyiségében a nagy államférfi jellemző tulajdonságait is felleli. Idézem néhány mondatát összerakva, hogy nagy alapítónk szellemalakja reflektorfényben álljon előttünk, akárcsak ma élő nagy államférfiaiink.

„Az igazi személyiség értéktudata egyben feltétlen kötelességtudat, melynek természetes eszköze az erős és szívós akarat. Minden nagyobb szabású alkotó államférfi, így Pázmány is, *akaratzensi, homo acti-
vus*, akinek veleszületett, folyton tevékenységre ágaskodó szelleme a kérdések megoldásában villámszerűen a legközvetlenebb és leggyorsabb utat választja: a cselekvést. De megvolt benne az akaratzeninek másik jegye is: egész lényét, minden lelki erejét akarata tárgyára tudta *koncentrálni*. *Munkabírása* egyenesen csodálatbaejtő; tanúság reá hihetetlenül kiterjedt levelezése és hírszolgálata, ami egyben egyházi és politikai sikerének főkulcsában, *szervező* talentumában találja magyarázatát. Pázmány államférfiúi személyiségébe nem fonódik bele

a barokk-kornak szófinomkodó, de álnok *macchia-vellizmusa*; a *becsületes nyíltságot* tartja a legjobb politikának.“

E mesteri jellemzés után nem nyomul-e önként párhuzamba vele két ma élő nagy államférfi alakja, kikre ez a jellemzés szintén teljesen ráillik, s kiket erős szociális érzésükkel párosult nagy nemzeti öntudatuk tett hivatottá arra, hogy széthulló népüket az újra feltámasztott nemzet egyetlen táborába tereljék. S ami nem sikerülhetett Pázmánynak, mert már csak 100 évvel hazája feldarabolása után foghatott gigászi munkájához; az teljes mértékben sikerült ezeknek: letörni és kiűzni hazájukból az egész Európát fenyegető bolsevizmust és újra tiszteletet és egyenrangúságot szerezni nemzetüknek. Eszközeik is hasonlóak voltak. Mert céljaik kivívásában, leszámítva a fasizmus és nemzeti szocializmus diadalát megelőző néhány véres párttusát s a vértelenségében is impózáns „*marchia su Rómát*“, e mai vezéreszmék sem erőszakra támaszkodva jutottak diadalra, hanem az értelem és belátás, az egyéninek a közérdekbe olvadása, a szociális érzéknek az erős nemzeti öntudattal termékeny egybeolvadása, tehát szellemi és lelki erők voltak azok, amik az olasz és német népet egy táborba tömörítették. Éppúgy Pázmány sem az erőszaktól várta tervei sikerét, s nem követte a hittérítés terén ura és királya, II. Ferdinánd példáját, hanem békességet hirdetve minden Istenadta tehetségével, tollal és szóval, nemzete nevelésével, egyháza intellektusának emelésével igyekezett hazája sorsán javítani, a két nagyhatalom között őrlődő nemzete egységét újra megteremtteni. Hogy ezt a katolicizmus terjesztésében és diadalra-

juttatásában vélte leginkább elérhetőnek, az Pázmány lelki alkatából s kora vallási mozgalmának hatalmas eleven erejéből következik.

Pázmány cselekvésének rúgója is keresztény hitéből fakadó mély szociális érzése és ezzel párosult nemzeti öntudata, mit hazájának feldaraboltsága, népének leírhatatlan nyomora növeltek naggyá és cselekvővé. Harcos katolicizmusa is ebből fakadt, mert hitt az erőben, ami népének hitegységbe tereléséből volt remélhető. S bár a világ katolikus fejedelmeinek és országainak szövetségbe tömörítésén fáradozott, élete egész munkája amellet szól, hogy ezt nem annyira egyháza diadaláért s a Habsburg-trón oltalmáért tette, hanem hogy elsősorban hazáját s vele Európát a végpusztulással fenyegető pogány veszedelem alól fölmentse. Hogy remegett, hogy küzdött e felséges célkitűzéseért, melynek érdekében még protestáns fejedelmekkel is szívesen szövetkezett! Erről tanúskodhatik sűrű levelezése *Bethlen Gáborral*, *I. Rákóczi Györggyel*, akit vissza is tart egész uralkodása alatt attól, hogy a császári hadakkal harcha keveredjék. Ismeri az önálló Erdély nemzetpolitikai jelentőségét és mindent elkövet fennmaradása érdekében.

I. Rákóczi Györgynek írja: „bizony higgye Kegyelmed, hogy itt fenn is sok gondolkodást szerez az erdélyi állapot, mivel ha Erdély elveszne, kit Isten ne adjon, bizony másoknak is jutna a nyavalyában“. *Kemény János* pedig egy következő kijelentését jegyzi fel: „Elégséges hitünk, lelkiismeretünk vagyon most a mi kegyelmes keresztény császáruk előtt, de csak addig durál az, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni.“ Hogy az

ozmán hatalom bukását nem érte meg, ez élete nagy tragikuma volt, de hogy bölcs nemzetpolitikájával e világesemény előkészítéséhez nagyban hozzájárult, az kétségbe nem vonható.

De a nemzeti kultúra megmentésén nemcsak Pázmány Péter fáradozott. Méltán állíthatjuk mellé nagy ellenfelét, *Bethlen Gábort*, ki megrettenve Erdély nemességének pusztulásán és elmaradottságán, mit a jobbagysorban élő nép is megszenvedett, nemzeti létünknek és a Kelet és Nyugat között őrlődő hazájának megerősítésére alapította 1622-ben a gyulafehérvári főiskolát, tehát 13 évvel Pázmány alapítása előtt.

Bethlen alapítása valóban fejedelemhez méltó volt és messze meghaladta a mi főpapunk szerény alapítását. A tanárokat maga választotta ki és évi 1500 forinttal dúsan megfizette. A főiskola magas színvonala kedvéért a legjelesebb külföldi erőket nyerte meg előadókul, így mindjárt az alapítás évében Németország nagy irodalmárát és poétáját, *Opitz Mártont*, ki ugyan csak egy évig működött itt, de az 1629-ben meghívott *Alstedius János*, *Piscator Lajos* több éven át, *Bisterfeld Henrik*, a nagy fizikus pedig egész 1653-ig voltak a főiskola tanárai. Mellé rögtön internátust is alapított 40 hallgató számára, kiknek eltartását évi 800 forinttal maga vállalta és még nevelésük, taníttatásuk irányával is sokat törődött. Ennek érdekében állandóan levelezett *Pareus Dáviddal*, a híres heidelbergi tanárral és mint írásban is utasításba adta *Gelei Katona Istvánnak*, a főiskola Heidelbergben képzett rektorának: Istenben hívő, jó erkölcsű, értelemmel tanuló, saját „igaz hitüket“ a máshitűek ellenében nem gyűlölködő,

hanem méltósággal védelmező embereket akart nevelni.

Hogy mennyire azonosak voltak céljai és módszerei Pázmány Péterével, ki elsősorban a papok képzésével törődött és ezek segítségével akarta a tanultságot és intelligenciát az országban terjeszteni, és hogy Bethlen milyen magasra becsülte a szerinte vezetős szerepre hivatott műveltséget, semmi sem mutatja szebben, mint 1629 július 13-án kiadott híres *közös címerlevele*, mellyel minden akkori és később még a kollégiumból kikerült lelkészt és tanárt ivadékaival együtt a nemesek sorába emelt. Ezzel akart gondoskodni a megfogyatkozott erdélyi magyar nemesi osztály gyarapításáról a szerinte egyedül helyes szellemi kiválasztás útján. Csodálatos, hogy e nemesi succrescentiának éppen az annyira felvilágosodott, de kétségkívül egyházellenes II. József vetett végett.

Hogy ez a két szellemóriás, Pázmány és Bethlen, titáni küzdelmük ellenére sem érezte idegennek egymást, mutatja sűrű levelezésük, minek egyik legérdekesebb epistolája az, melyben a nagy protestáns fejedelem ajánló levelet kér Pázmánytól fiatalabb unokaöccse, *Péter gróf* és nevelői: *Cseffey László* és *pálóczy Horváth János* számára a pápai udvarhoz. Ez is csodálatos fényt vet e fejedelem felvilágosultságára, hogy fiatal rokonát egy németországi, hollandi, angol és franciaországi tanulmányút végén a pápai udvarba is elküldi, a műveltség magas iskolájába és otthonába, hol a magyar bíboros ajánló levelére a kis grófot és kísérőit csakugyan szívesen és rangját megillető kitüntetéssel fogadták. De Bethlen tárgyilagosságát és tisztánlátását a kultúra terén még jobban bizonyítja kiszemelt utóda, *Bethlen Ist-*

ván gróf érdekében a nagyműveltségű kassai paphoz, *Alvinczy Péter*hez írott levele, melyben utasításokat ad az ifjú nevelésére. „Parancsoljon gyakorta kegyelmed Károlinak (a fiú nevelőjének), a gyermeket tanítsa szorgalmasan és ne magyar scholákban való hitván szokás szerint, hanem *more Jesuitarum* exerceálja az gyermek magát az oratio csenálásokban“ — s így végzi — „ha az gyermeket nem félténém (t. i. az áttéréstől) jezsuitával taníthatnám“.

Sorsát azonban Bethlen Gábor kultúra-szereteten és bölcs előrelátásán fundált egyeteme sem kerülhette el a folytonos hadak útja által keresztezett Erdélyben. Megrendítő, találó képet fest *Ravasz László* Erdély akkori szerepéről és sorsáról: „Különböbb helyzetben aligha volt állam, mint Erdély a fejedelmek korában. Az akkori világ két óriási nagyhatalma közé ékelve, a török és német császárság surlódási pontján, Kelet és Nyugat mérlegén állott, azzal a páratlan történelmi hivatottsággal és sokszor öntudatos programmal, hogy ő legyen a mérleg nyelve, amely mutatja, merre billen a világtörténelem serpenyője. Halálos kockázattal dobta magát, mint döntő súlynyomatékot egyik vagy másik serpenyőbe, s ha nem jól választott, önmagát törte össze; de akárhányszor összetört, mindig új életre lámadt. Soha kisebb ország nagyobb történelmi feladattal nem birkózott, mint Erdély“. Harminchat évi fennállás után *II. Rákóczi György* balul végződött lengyelországi kalandja után az Erdélybe tört tatár hordák 1658-ban feldúlták az egész várost és vele együtt Bethlen híres főiskoláját is elpusztították. Kolozsvárt húzták meg magukat az életben maradt

tanárok és tanulók négy évig, melynek eltelte után Apaffi Mihály 1662-ben a főiskolát birtokai központjába, a hadak útjába nem eső Nagyenyedre telepítette át.

Itt sem volt azonban sokáig békessége. 1704-ben labanc hadak dúlták Erdélyt és egy *Rabutin* nevű császári generális bosszú-parancsára *Tige* ezredcs felgyújtotta Enyedet s a tűznek a kollégium is áldozatul esett. A kultúra munkásainak haláltmegvető szívósságára vall, hogy az utolsó csapatokkal a diákok is kitörtek és Toroczkóra menekültek, hol a híres szótárszerkesztő *Pápai Páriz Ferenc* a Székelykő barlangjában tartotta nekik előadásait. *Rabutin* rácjai három év múlva újra feldúlták a várost, de az értékesebb okmányokat, könyveket sikerült most is megmenteni úgy, hogy előre befalazták. 1719 nyaratól 1720 télutójáig szörnyű pestisjárvány pusztította Erdélyt és a város népét, s a tanárok bölcseségére vall, hogy felköltöztették a diákokat a felenyedi erdőbe, hol egész télen sátrak alatt tanyáztak és tanultak és egy se halt meg közülük.

A nagy nyomorúságon *Pápai Páriz Ferenc* segít, ki memorandumot ír és Imre fia által felküldi azt latin szótárának díszkötéses példányával és *Teleki Sándornak*, az iskola főkurátorának díszkardjával együtt Anglia királynőjének, a protestáns Annának, segélyért esedezve. E merész lépésnek meglepő eredménye lett. A királynő rendeletére egy napon minden angliai protestáns templomban szószékről ecsegtették a nagyenyedi kollégium nyomorúságát és gyűjtést rendeztek számára, minek eredményeként 11.000 font jutott Bethlen híres főiskolájának reorganizálására, ami az újra megművelt nagybirtokok és

kézbevett dézsmák jövedelmével együtt új életet biztosított a magyar kultúra e keleti fellegvárának.

A történelem keserű pohara azonban még nem telt be. A virágzó főiskolát 1849 januárjában a magyar urak ellen lázított barbár oláh tömegek gyújtották fel és rombolták le. Ez a pusztítás volt talán a legnagyobb. Áldozatul esett a 25.000 kötetes könyvtár, telve unikumokkal, mint *Komjáthy Benedek*: Szent Pál levelei, a legrégibb magyar nyomtatvány 1535-ből; egy nagyértékű kéziratgyűjtemény és természetrajzi múzeum, melynek eredete még 1756 tájára vezethető vissza, tehát csak 20 évvel volt fiatalabb a londoni British Múzeumnál; egy remek fizikai szertár, melynek ritka eszközeiről még *Tőke István* 1736-ban megjelent első fizikai könyvéből szerezhetünk bámulattal tudomást.

Ezt a csapást nem tudta kiheverni a 227 éves főiskola. A Bach-korszakban eleinte csak Kolozsvárt kezdték félénken helyreállítani tanintézményeit és csak 1859 és 1862 között, a nemzeti ébredés hajnalán telepítették át újra Nagyenyedre. Egyetemmé fejlesztése azonban már lehetetlen volt, mert 1872-ben felállították a kolozsvári egyetemet, mire jogakadémiája is megszűnt. Azóta csak egy papnevelő főiskola és tanítóképzőintézet működik a régi híres, internátussal egybekötött gimnázium mellett, mely annyi kiváló és nagyműveltségű férfiút adott az országnak és erős vára ma is az idegenbe szakadt magyarságnak.

Pázmány védettebb talajba ültette alapítását, bár hontalansága miatt esett választása a csendes felvidéki városkára, Nagyszombatra, hol már régebben nemes ifjak részére nevelőintézetet létesített. Az ál-

dozatos főpap magától megvont szerény sommájából kezdetben csak teológiát és filozófiát tanítottak, ami azonban az akkori világi műveltség alapjául megfelelt, mert a magasabb műveltséghez tartozó nyelvi és történelmi ismereteket akkoriban csak a teológia révén lehetett megszerezni és a vallásháborúk és török harcok idején a teológia politikai tényező is volt, körülbelül olyan jelentőségű, mint ma a szociológia. A teológia irányította a jogi és állampolitikai elméleteket s gyakran a gyakorlati politikát is. Nem csoda hát, hogy politikai vezérszerepre hivatottak számára nélkülözhetetlen volt.

Pázmány szervező talentuma abban is megnyilvánult, hogy magához méltó, nagy művét megértő utódokat is tudott nevelni, mint a prímási székben őt követő *Lósy* és *Lippay*, kik 30.000 forintnyi alapítványuk segélyével jogi karral bővítették ki a nagyszombati egyetemet.

Négy fakultású, a külföldi Archiuniversitásokkal egyenrangú egyetemmé nagy királynőnk, *Mária Terézia* tette Pázmány alapítását, ki 1770-ben orvosi fakultással egészítette azt ki és 1775-ben 1½ millió forinttal ajándékozta meg, s Budára, saját királyi várlakába költöztette át. Végleges mai helyére *II. József* alatt került 1784-ben, ki azt a rohamosan fejlődő Pestre helyezte át az elűzött Pálosok kolostorába, melynek zordon falai között még én is vitézkedtem ifjúsági mozgalmainkban.

Pázmány alapítását tehát nem érte csapás, nem sujtotta balsors. Bölcseségének tudható be, hogy féltett kultúrkincsével a nyugati magyarság biztos területére húzódott, mely a koronás magyar király, egyben nagyhatalmú német császár védelme alatt állott.

E szerény virága kultúránknak rejtett helyén is fényesen teljesítette hivatását, mert zsenge ifjúkorában egy Pázmány, egy Lósy, Lippay, majd Széchenyi György figyelő szeme, segítő áldozatossága és szerető bölcsesége csüngött rajta.

Midőn azonban egyetemünk születése évfordulóján azt az eleven erőt ünnepeljük, amit Pázmány Péter jelentett a nyugati magyar kultúrának, ne feledkezzünk meg a keleti magyarság herosi küzdelmeiről, nagy alapítóiról sem, kik sokszor nemcsak vagyonukat, de életüket és vérüket áldozták hazájuk és nemzetük kultúrájának megmentésére és fenntartására. Ha alapításaik sokszor el is pusztultak vagy kisebbre sorvadtak, véres történelmünk folyamán Sárospatak, Debrecen, Nagyenyed híven kivették részüket a nemzeti kultúráért folytatott küzdelemből és kiegészítették azt a nemzetmentő, nemzetnevelő munkát, amit nyugaton Pannonhalma, a veszprémi káptalan, Nagy Lajos pécsi egyeteme, Mátyás óbudai főiskolája és Pázmány nagyszombati alapítása végeztek.

Én a történelem mai távlatából nem ellenfeleknek, hanem munkatársaknak látom a nyugati és keleti magyarság kultúrharcosait, kiknek élete munkásságából és annak évszázadokon át kiharcolt gyönyörű eredményéből: mai nemzeti kultúránkból azt a szent tanulságot vonom le, hogy ennek a két, talán csak ízében, de nem lényegében különböző kultúrának: a katolikusnak és protestánsnak, a nyugati és a keleti magyarság kultúrájának *még kell férni egymás mellett* ebben a csapásoktól látogatott, de éppen kultúrája miatt soha tönkre nem tehető országban.

A keresztény és nemzeti gondolat, melyet ma hirdetünk és megalkuvás nélkül óhajtunk nemzeti kultúránkban kifejezésre juttatni, Pázmány Péter élete munkájában és annak fényes koronájában, egyetemünk alapításában, szilárd sziklaként áll előttünk. Erre kell, hogy nemzeti kultúránk örökéletű művét építsük magunk és utódaink számára.

Ezzel áldozzunk Pázmány Péter emlékének.

